

บทความวิจัย (ม.ค. – มิ.ย. 2562)
นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด รัตนปทุมธานี

ศิรดา พานิชอำนวย สาขาวิชานาฏศิลป์ไทยศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
 39 หมู่ 1 อาคารนาฏศิลป์และดุริยางค์ ถนนรังสิต-นครนายก ตำบลคลองหก อำเภอธัญบุรี
 จังหวัดปทุมธานี 12110 อีเมล : sirada_p@rmutt.ac.th, ning.sirada@hotmail.com
 โทรศัพท์ : 088-2194600 ,0-2549 4580-1,7

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุดระบำรัตนปทุมธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาวชาติพันธุ์มอญจังหวัดปทุมธานี เพื่อออกแบบนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ประเภทระบำหมู่ เพื่อทำการถ่ายทอดทำรำนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด ระบำรัตนปทุมธานีให้นักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏดุริยางค์ศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี เพื่อเผยแพร่การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุดระบำรัตนปทุมธานี ดำเนินการวิจัยโดยค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสังเกตรูปแบบท่ารำของชาวมอญปทุมธานี

ผลการวิจัยพบว่า ผลงานการสร้างสรรคการแสดงชุด ระบำรัตนปทุมธานี มีแนวคิดในการออกแบบนาฏศิลป์จากประสบการณ์การแสดง ประกอบกับแรงบันดาลใจโดยใช้หลักการออกแบบลีลาท่ารำ 2 ประการ อันได้แก่ การตีบทผสมผสานท่าทางธรรมชาติ และหลักการนำรูปแบบลีลาท่ารำของชาวมอญปทุมธานี จากแม่ท่าในท่ารำมอญ 13 ท่า มาร้อยเรียงกระบวนลีลาท่ารำใหม่ให้เป็นไปอย่างงดงาม ผสมผสานกับจังหวะดนตรีไทยผสมสำเนียงมอญ ตีบทตามคำร้องและทำนองเพลงที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญจังหวัดปทุมธานี

คำสำคัญ: รัตนปทุมธานี, การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์, มอญรำ

Received: April 27, 2019, Accepted May 8, 2019

Creative THAI Rattana Pthumthani Dance

Sirada Panichamnoy Faculty of Fine and Applied Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi
 39 Moo.1 Fine and Applied Arts Building Rungsit-Nakornnayok Road Klonghok, Thanyaburi, Pathumthani 12110
 Email : sirada_p@rmutt.ac.th, ning.sirada@hotmail.com
 Telephone : 088-2194600 ,0-2549 4580-1,7

Abstract

The research of Creative Thai Rattana Pthumthani dance aiming to study art and cultural of Mon people in Pthumthani province for design creative thai dance group and provide this knowledge to student in major field Thai Dance, Faculty of Arts, Thunyaburi Rachmangkla University. The research was proceeded by study and collected information from related research paper simultaneously with observed dancing from Mon people in Pthumthani province.

As result shown. Creative Thai Rattana Pthumthani dance had concept to design from performance with inspiration from 2 type of dancing by 1) perform natural acting and took 13 dancing action from Mon's style and re-arrange action more beautiful and combine with Thai rhythm and lyrics on Mon's identity style.

Keywords: Rattana Pthumthani Dance, creative Thai, Mon dance movement

คำขอบคุณ: งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

บทนำ

นาฏศิลป์ไทยเป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ของคนไทยที่มีมาตั้งแต่อดีต เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศที่มีอารยธรรมมาแต่โบราณกาล นาฏศิลป์ไทยยังคงแสดงให้เห็นถึงความงามทางด้านวรรณศิลป์ที่ทรงคุณค่า ในด้านวรรณกรรมที่ถ่ายทอดให้เห็นในรูปแบบการละครไทย การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์จึงมีการปรับเปลี่ยนไปตามรูปแบบของสังคม และวัฒนธรรมตามยุคสมัย การสร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์จึงมีการยึดประเด็นในการสร้างสรรค์ขึ้นในหลายรูปแบบ อาทิ รูปแบบพิธีกรรม รูปแบบที่แสดงถึงวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เพื่อความบันเทิงใจ หรือเพื่อนำแสดงในหลายโอกาส

การออกแบบกระบวนท่ารำ ต้องใช้ปัจจัยสำคัญมากนั้นคือความรู้ของผู้ออกแบบท่ารำเป็นสำคัญโดยผู้มีความรู้ทางด้านนาฏศิลป์จะมีวิธีในการตั้งกรอบตามแบบแผนไปในแนวทางของกรอบการแสดงนาฏศิลป์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมอันได้แก่ ระบำ รำ ฟ้อน ที่ออกแบบมาเป็นแนวทางในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของการจัดรูปแบบการแสดง โดยเน้นความสวยงามของท่ารำและความกลมกลืนกับบทเพลง จังหวะและท่วงทำนองของเพลง ซึ่งมีขั้นตอนในการเริ่มต้นจากการกำหนดเรื่องราว ประพันธ์บทร้อง บรรจุทำนองเพลง ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้มีความสามารถในการประพันธ์บทและทำนองเพลงจึงจะทำให้ผู้ประดิษฐ์ท่ารำสามารถประดิษฐ์รูปแบบการรำที่สวยงามได้

การสร้างสรรค์การแสดงที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น เป็นการหยิบจับความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆเพื่อนำมาเสนอให้เห็นในรูปแบบการแสดง จะแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มคนในถิ่นฐานนั้น วิถีชีวิตที่แสดงออกมาในรูปแบบของลักษณะของอาชีพ ศาสนา เศรษฐกิจ ระบบทรัพยากรทางธรรมชาติ การแต่งกาย ในอดีตสู่ปัจจุบัน ดังกลุ่มชาวมอญจังหวัดปทุมธานี ที่เคลื่อนย้ายอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์ไทยเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาได้รับกับพม่าเมื่อในอดีต การที่กลุ่มชาวมอญได้เข้ามาอาศัยในประเทศไทยและจังหวัดปทุมธานีเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีกลุ่มชาติพันธุ์มอญเข้ามาตั้งรกรากในประเทศนั้น กลุ่มชาติพันธุ์มอญได้มีการปรับตัวเองให้เข้ากับลักษณะของชาวไทยแต่ยังคงมีการอนุรักษ์ค่านิยมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมในรูปแบบเฉพาะให้เห็นดังวัฒนธรรมต่างๆที่ยังคงมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น การสร้างสรรค์การแสดงในรูปแบบของวัฒนธรรมมอญจึงเป็นรูปแบบที่จะต้องยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมอญ อาทิ การรำแม่ท่าที่เรียกว่า รำมอญ 13 ท่า ซึ่งเป็นแม่แบบของการรำรำของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ซึ่งมักจะรำกันในงานพิธีต่างๆ การแต่งกายประดิษฐ์ขึ้นโดยยึดรูปแบบการแต่งกายของชาวมอญที่มีความเป็นเอกลักษณ์แต่เพิ่มความวิจิตรสวยงามขึ้นเพื่อให้เกิดความงดงามในรูปแบบการแสดง

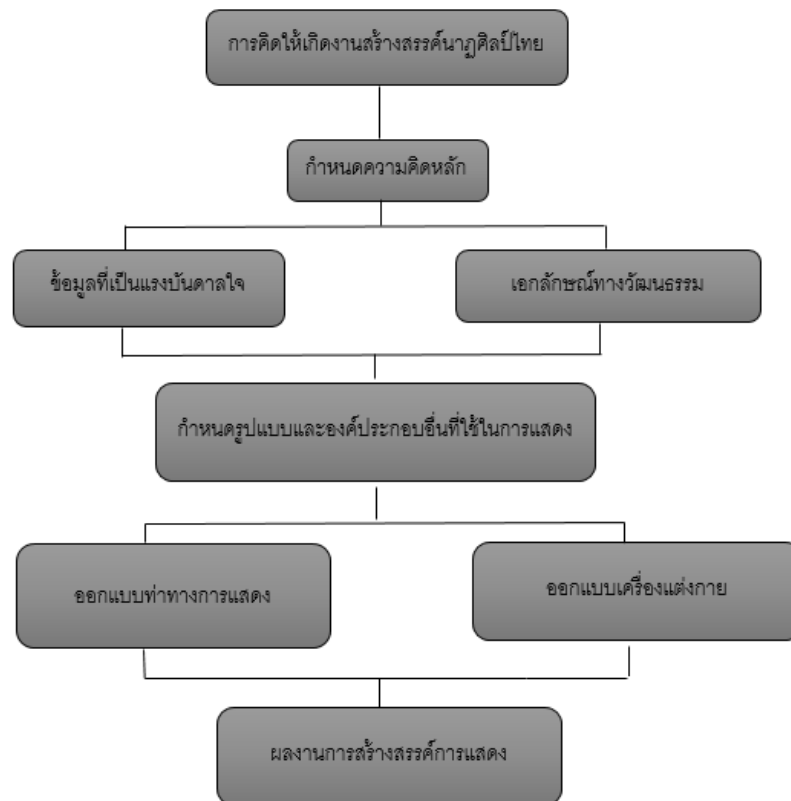
วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์มอญจังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานการแสดงประเภทอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ โดยการออกแบบนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ประเภทระบำ ประพันธ์เนื้อร้องทำนองและเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงชุด รัตนปทุมธานี
3. เพื่อออกแบบเครื่องแต่งกายสำหรับใช้ในการแสดงชุด รัตนปทุมธานี
4. เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงของชาวมอญที่มีความอ่อนช้อยงดงามตามรูปแบบ แบบแผนของมอญรำประกอบด้วยท่ารำ 13 ท่า โดยที่มีการนำท่ารำมอญมาผสมผสานกับนาฏศิลป์ไทยและผสมผสานการตีบทในรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์

5. เพื่อเป็นการบูรณาการ การสร้างสรรค์การแสดงชุดรัตนปทุมธานีกับการเรียนการสอน

เพื่อถ่ายทอดทำรำนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ประเภทระบำ ชุดรัตนปทุมธานีแก่นักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และผู้มีความสนใจ

กรอบแนวคิดการสร้างสรรคงานการแสดง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยการแสดงสร้างสรรค์ชุด รัตนปทุมธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาประวัติความเป็นมาของจังหวัดปทุมธานี ศึกษาวิถีชีวิตของชาวมอญในอดีตและปัจจุบัน การถ่ายทอดวัฒนธรรม ศิลปะการแสดงของชาวมอญที่เป็นรากฐานจากอดีตซึ่งนำไปสู่การพัฒนาตามวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคม คณะศึกษายังนำความรู้ที่ได้ศึกษามาประมวลและรวบรวมเป็นแนวคิดเพื่อสร้างสรรค์ผลงานขึ้นมาใหม่ ทำการออกแบบนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ประเภทรบรำ ประพันธ์บทร้อง กำหนดทำนองเพลงไทยผสมสำเนียงมอญ(ลักษณะการแสดงพื้นทาง) สร้างสรรค์ลีลาท่ารำและสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายที่ใช้ในการแสดง โดยใช้ขั้นตอนดังนี้

ขอบเขตบุคคล

ในการสร้างสรรค์ผลงานการแสดง นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุดรัตนปทุมธานี ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าท่ารำมอญ 13 ท่า จากคณะครูเขาว์ พิณพาทย์ (ปราชญ์ชาวบ้าน) อ.สามโคก จ.ปทุมธานี ซึ่งเป็นผู้ศึกษาท่ารำมอญจากชาวมอญและมีประสบการณ์มอญรำมาแต่วัยเยาว์ ซึ่งเป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดด้านมอญรำ จังหวัดปทุมธานีจากรุ่นสู่รุ่น

ขอบเขตพื้นที่

คณะผู้ศึกษาได้ลงภาคสนามสัมภาษณ์เก็บข้อมูล และรับการถ่ายทอดกระบวนการทำ “มอญรำ” จากคณะครูเขาว์ พิณพาทย์ อ.สามโคก จ.ปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ลงพื้นที่ในการรวบรวมและการจัดเก็บข้อมูล
2. กำหนดขอบเขตของการวิจัย ขอบเขตเนื้อหา ขอบเขตบุคคล และขอบเขตของพื้นที่ ดังนี้
 - พิจารณาขอบเขตที่จะนำไปเป็นข้อมูลในการศึกษา สัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูล และนำมาวิเคราะห์
 - กำหนดจำนวนบุคคลในการให้ข้อมูล

- กำหนดแผนงานโดยรวม

3. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในจังหวัดปทุมธานี จากเอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัย และบทความทางวิชาการเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา

4. ลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อสัมภาษณ์รวบรวมจัดเก็บข้อมูล และรับการถ่ายทอดทำรำจากผู้เชี่ยวชาญ ปราชญ์ชาวบ้านในด้านต่างๆ โดยใช้เครื่องมือในการดำเนินการ คือ แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และทำการบันทึกข้อมูล

5. พิจารณาตรวจสอบข้อมูลการวิจัย เพื่อรวบรวมข้อคิดเห็นและแนวทางปรับปรุงแก้ไข

6. รวบรวม และจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบของรูปแบบการรายงานวิจัยเชิงคุณภาพ และการนำเสนอผลงานในรูปแบบของการแสดง

ระยะเวลาดำเนินการ

วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2558- วันที่30 กันยายน พ.ศ.2559

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

- เอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัย และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง
- ผู้เชี่ยวชาญ คณาจารย์ ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล และการถ่ายทอดกระบวนการทำมอญรำ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- ศึกษาเอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัย และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกลุ่มชนชาติพันธุ์มอญ จ.ปทุมธานี เพื่อนำมาสร้างแบบการสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง

- วิเคราะห์องค์ประกอบ และกำหนดนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง
- สร้างแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง

วิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัย และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับ “มอญรำ” และจากการสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการรับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำตามที่ได้รับรู้ไว้แล้วในงานวิจัย มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) มาแยกแยะตามรายวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วนำเสนอในเชิงพรรณนาความเรียง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การแสดงชุด รัตนปทุมธานี เป็นการสร้างสรรค์ผลงานการแสดงที่รวมความเป็นอัตลักษณ์ของชาวจังหวัดปทุมธานี โดยทำการวิจัย และสรุปตามวัตถุประสงค์งานวิจัย ดังนี้

1. ผู้วิจัยทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์มอญจังหวัดปทุมธานีพบว่า ในอดีตชาวปทุมธานีนั้นมีความสัมพันธ์ผสมกลมกลืนระหว่างกลุ่มชาวไทยภาคกลางและกลุ่มชนชาติพันธุ์มอญที่ได้อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารแก่พระมหากษัตริย์ไทยและตั้งบ้านเรือนในเมืองปทุมธานีตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จวบจนปัจจุบัน

จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์พบว่าสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในรัชสมัยของพระองค์เมื่อ พ.ศ. 2358 พระเจ้าปดุงกษัตริย์พม่าได้ทรงเกณฑ์แรงงานชาวมอญให้สร้างพระธาตุที่เมืองเมฆณให้เป็นเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก สร้างความลำบากยากแค้นแก่ชาวมอญเหล่านั้นเป็นอย่างยิ่ง จึงพากันอพยพหลบหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระมหากษัตริย์ไทยทางเมืองตาก เมืองอุทัยธานี และทางด้านเจดีย์สามองค์ เมืองกาญจนบุรี จำนวน 40,000 คน ดังกล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ตอนหนึ่งว่า เมื่อทรงทราบข่าวว่า ครีวมอญอพยพเข้ามา จึงโปรดให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จขึ้นไปคอยรับครีวมอญที่เมืองนนทบุรี จัดจากและไม้สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนและเสบียงอาหารของพระราชทานขึ้นไปพร้อมเสด็จทางเมืองกาญจนบุรี โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎา (รัชกาลที่ 4) คุณไพรพลสำหรับป้องกันครีวมอญ และเสบียงอาหารของพระราชทานออกไปรับครีวมอญทางหนึ่ง โปรดให้เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีเป็นผู้ใหญ่เสด็จกำกับทางเมืองตากนั้นโปรดให้เจ้าพระยาอภัยภูธร ที่สมุหนายกเป็นผู้ขึ้นไปรับครีวมอญมาถึงเมืองนนทบุรี เมื่อ ณ วันพุธ เดือน 9 แรม 3 ค่ำ ปีกุน สัปตศก จุลศักราช 1177 พ.ศ. 2358 เป็นจำนวน 40,000 เศษ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในแขวงเมืองปทุมธานีบ้าง เมืองนนทบุรีบ้าง

การเสด็จทางชลมารคมาเยี่ยมเยือนชาวมอญสามโคก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเอาพระทัยใส่ดูแลทุกข์ สุข ครอบครัวมอญเหล่านั้นมิได้ขาดครั้งถึงเดือน 11 พ.ศ. 2358 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกรมพระราชวังบวรมหาเสนาณรงค์ ได้เสด็จประพาสเมืองสามโคกโดยทางชลมารค เพื่อทรงเยี่ยมเยือนชาวรามัญที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ พระองค์ทรงประทับ ณ พลับพลาริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงกับเมือง สามโคก (ตรงหน้าวัดปทุมทองปัจจุบันนี้) ทรงรับดอกบัวจากพสกนิกร ซึ่งนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายอยู่เป็นเนืองนิตย์ จึงพระราชทานนาม เมืองสามโคกให้เป็นสิริมงคลใหม่ว่า "ประทุมธานี" เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2358 ยกฐานะเป็นหัวเมืองชั้นตรี ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในวรรณคดีสำคัญของสุนทรภู่ 2 เรื่อง คือ นิราศภูเขาทอง (แต่งราว พ.ศ. 2371) ว่า

"ถึงสามโคกโคกถวิลถึงปิ่นเกล้า
ประทานนามสามโคกเป็นเมืองตรี

พระพุทธเจ้าหลวงบำรุงซึ่งกรุงศรี
ชื่อประทุมธานีเพราะมีบัว"

นิราศวัดเจ้าฟ้า (แต่งราว พ.ศ. 2379)

"จึงที่นี้มีนามชื่อสามโคก เป็นคำโลกสมมุติสุดแถลง
ครั้งพระโกศโปรดปรานประทานแปลง ที่ตำแหน่งมอญมาสามัคคี
ชื่อประทุมธานีที่เสด็จ เดือนสิบเบ็ดบัวออกทั้งดอกฝัก
มารับส่งตรงนี้ที่สำนักร พระยาพิทักษ์ทวยหาญผ่านพารา"

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกรมมหาดไทย พ.ศ. 2467 (ร.ศ. 113) ให้เมืองประทุมธานี นครเขื่อนขันธ์เมืองสมุทรปราการ เป็นหัวเมืองแขวงมณฑลกรุงเทพฯ ทรงมีพระราชอาธิบายว่า เป็นหัวเมืองที่อยู่ไกลกรุงเทพฯ เพียงพันเส้นเท่านั้นประกอบกับมีโจรผู้ร้ายชุกชุมให้มาขึ้นสังกัดกระทรวงนครบาล เพื่อที่ลาดตระเวนจะจับโจรผู้ร้ายไม่ต้องไปขอตราเจ้ากระทรวงมหาดไทยอีกต่อไป พ.ศ. 2441-2442 (ร.ศ. 117-118) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ทำบัญชีสำมะโนประชากรของเมืองประทุมธานี ปรากฏว่ามีประชากรในเมืองประทุมธานีทั้งสิ้น 21360 คน

พ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงให้ใช้คำว่า "จังหวัด" แทนคำว่าเมือง ดังนั้นเมืองประทุมธานี จึงเป็นจังหวัดประทุมธานีเป็นต้นมา โดยเปลี่ยนการเขียนใหม่ด้วย คือ "ประทุมธานี" เป็น "ปทุมธานี" ขึ้นอยู่กับมณฑลกรุงเทพฯ มีเขตการปกครอง 3 อำเภอ คือ อำเภอบางกะดี อำเภอสามโคก และอำเภอเชียงราก ทั้งสามอำเภอดังอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้ๆ กัน และมีอาณาเขตการปกครองของแต่ละอำเภอเป็นแนวลึกไปทางทิศตะวันตก ซึ่งไม่เหมาะสมแก่การปกครองเป็นอย่างยิ่ง ทางราชการจึงได้ประกาศให้แบ่งเขตการปกครองเสียใหม่ และให้ย้ายอำเภอเชียงรากไปตั้งที่ตำบลระแหง ทางทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี เรียกว่า "อำเภอระแหง" ไปก่อน ตามหนังสือศาลากลางเมืองประทุมธานี ที่ 824/3228 ลงวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2458 แล้วให้เปลี่ยนชื่ออำเภอ ระแหง เป็นอำเภอลาดหลุมแก้วแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทางราชการให้ยุบจังหวัดชัยบุรี เมื่อ พ.ศ. 2475 ทำให้จังหวัดปทุมธานีมีเขตพื้นที่อีก 4 อำเภอเพิ่มเข้ามารวมเป็น 7 อำเภอ คือ

อำเภอบางกะดี
อำเภอสามโคก
อำเภอลาดหลุมแก้ว
อำเภอชัยบุรี
อำเภอลำลูกกา
อำเภอบางหวาย
อำเภอหนองเสือ

ตราสัญลักษณ์จังหวัดปทุมธานี

ตราสัญลักษณ์จังหวัดปทุมธานี [ออนไลน์]

http://www.pathumthani.go.th/new_web/about1pathum/index.htm

รูปวงกลมมีสัญลักษณ์ดอกบัวหลวงสีชมพูอยู่ตรงกลาง และรวงข้าวสีทองอยู่ 2 ข้าง ดอกบัวและต้นข้าว หมายถึง ความสมบูรณ์ด้วย พืชพันธุ์ธัญญาหาร จังหวัดปทุมธานี ใช้อักษรย่อว่า "ปท"

คำขวัญของจังหวัดปทุมธานี

ถิ่นบัวหลวง เมืองรวงข้าว เชื้อชาวมอญ นครธรรมะ พระตำหนักรวมใจ สดใสเจ้าพระยา ก้าวหน้าอุตสาหกรรม

ธงประจำจังหวัดปทุมธานี

ธงประจำจังหวัดปทุมธานี [ออนไลน์]

http://www.pathumthani.go.th/new_web/about1pathum/index.htm

สีน้ำเงิน	หมายถึง	พระมหากษัตริย์
สีขาว	หมายถึง	ศาสนา
ดอกบัวหลวงกับต้นข้าว	หมายถึง	ความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งดอกบัวและข้าว

ความหมายรวมของธงประจำจังหวัดปทุมธานี จึงหมายถึงว่าชาวจังหวัดปทุมธานี เป็นหมู่คณะที่มีความรักและความสามัคคีเป็นปึกแผ่นอันเป็นส่วนหนึ่ง ของชาติไทย ที่มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ความสำคัญของธงประจำจังหวัดปทุมธานี

เป็นการเชิดชูเกียรติของจังหวัด บ่งบอกถึงสัญลักษณ์ของจังหวัด เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจชาวจังหวัดปทุมธานี ให้มีความรักท้องถิ่นและมีความร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์ ความเจริญ และมีความเอื้ออาทรต่อกัน

ผู้วิจัยสร้างสรรค์เห็นว่าตราจังหวัดปทุมธานีได้บ่งบอกถึงความเป็นอยู่สภาพแวดล้อมของเมืองจังหวัดปทุมธานีไว้อย่างชัดเจนเพราะในตราสัญลักษณ์ได้มีรูปของรวงข้าวซึ่งสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์และดอกบัวก็สื่อได้ว่าเป็นเมืองที่มีบัวมาก

ดังนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าในอดีตนั้นปทุมธานีมีความอุดมสมบูรณ์มากเพียงใดจนทำให้เกิดเป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดขึ้น และเพื่อเป็นการ อนุรักษ์และถ่ายทอดศิลปะการแสดงของไทยและมอญ ให้ได้รับการสืบทอดและยังประโยชน์สำหรับการศึกษาของนักศึกษาและเพื่อเป็นแบบอย่างในการคิดสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ให้แก่ศิลปินนักประดิษฐ์รุ่นต่อไป

2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานการแสดงประเภทอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ โดยการออกแบบนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ประเภทระบำ ประพันธ์เนื้อร้องทำนองและเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงชุด รัตนปทุมธานี ในการสร้างสรรค์ผลงานผู้วิจัยได้ทำการข้อมูลของประวัติความเป็นมาจากอดีตสู่ปัจจุบันวัฒนธรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ในด้านศาสนา ลักษณะของธรรมชาติภูมิประเทศที่มีความเป็นลักษณะเฉพาะของจังหวัดปทุมธานีที่เป็นแหล่งปลูกข้าว และเป็นแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์เอื้อให้เกิดวิถีชีวิตในการทำเกษตรกรรมของคนในท้องถิ่น และเป็นแหล่งที่มีดอกบัวที่ใหญ่ที่สุด จึงได้ชื่อว่าจังหวัดปทุมธานี นำมาร้อยเรียงและทำการประพันธ์บทร้องและบรรจุทำนองเพลงด้วยวงดนตรีไทยผสมเครื่องมอญ เพื่อให้ได้รับอรรถรสของการดำเนินทำนองเพลงสำเนียงมอญ ที่มีความสอดคล้องกับการนำรูปแบบของวัฒนธรรมมอญเข้ามามีส่วนในการผสมผสานเรื่องราวในการนำเสนอการแสดง เมื่อทำการประพันธ์บทและบรรจุเพลงได้จึงได้เป็นผลงานเพลงรัตนปทุมธานี ดังนี้

การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด รัตนปทุมธานี

-ปีพาทย์ทำเพลงมอญแปลง-

-ร้องเพลงมอญแปลง-

เมืองปทุมธานีศรีมั่งคั่ง
พระราชทานนามเมืองสัตตบรรณ

-ร้องเพลงนาคบริพัตร-

เป็นอยู่ข้าอยู่น่าน้ำชีวิต
สัญลักษณ์ถิ่นดอกบัวเมืองขามมอญ

-ร้องเพลงอ้อยอิง-

บางกระดี่ สามโคก ลาดหลุมแก้ว
ธัญบุรี บางหวาย ลำลูกกา

-ร้องเพลงพญาลำพอง-

นครรัตนปทุมธานี
ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ชัย

-ปีพาทย์ทำเพลงเร็ว-

องค์พระพุทธเลิศหล้าไศวรยศ

เทพเทวีผู้นำถวายพระชินวร

เจ้าพระยาร่วมจิตประภัสสร

บุษกร บุษบัน ปัทมา

เพริศแพรวรวงทองทุ่ง ผุ่่มัจฉา

หนองเสือชลาลัยเมืองเป็รื่องปราชญ์ไทย

รัศมีคลองสวยแลน้ำใส

เกียรติเกริกไกรทั่วหล้าค่านิยม

ภาพที่ : 1 เครื่องดนตรีไทยผสมเครื่องมอญ

ที่มา : โดยนางสาวศิริดา พานิชอำนวย

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ

1. ปี่มอญ	2. ระนาดเอก
3. ระนาดทุ้ม	4. ซ้องวงใหญ่
5. ตะโพนมอญ	6. เปิงมางคอก
7. ฉิ่ง	8. ฉาบใหญ่

3. เพื่อออกแบบเครื่องแต่งกายสำหรับใช้ในการแสดงชุด รัตนปทุมธานี การออกแบบเครื่องแต่งกายและทรงผม ผู้วิจัยทำการสร้างสรรค์โดยยึดหลักของการแต่งกายตามแบบวัฒนธรรมของชาวมอญปทุมธานีที่มักจะแต่งกายอย่างชาวมอญ ในวันประเพณีมิ่งมงคลประจำปี และการแต่งกายของกลุ่มมอญรำที่รำในงานพิธีต่างๆ ทรงผมทำการรวบผมเรียบเกล้ามวยและติดเครื่องประดับตามแบบอย่างชนชาติพันธุ์มอญ นำมาเป็นแม่แบบในการพัฒนาสร้างสรรค์ให้เกิดความสวยงามในรูปแบบการแต่ง

ภาพที่ : 2 อัตลักษณ์การแต่งกายชาวมอญในงานพิธี [ออนไลน์]
ที่มา : <https://www.google.com/search>

ภาพที่ : 3 การแต่งกายชาวมอญรำในงานพิธี [ออนไลน์]

ที่มา : <https://www.google.com/search?tbm> และ www.bannjomyut.com

เมื่อดำเนินงานสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายการแสดง ผู้สร้างสรรค์ได้หยิบยกรูปแบบการแต่งกายของชาวมอญนำมาเป็นต้นแบบในการคิดสร้างสรรค์ชุดการแสดง โดยทำการสร้างสรรค์ชุดการแสดงเพื่อให้เกิดความสวยงามวิจิตรเมื่อทำการแสดงในรูปแบบ แสง สี เสียง โดยเลือกสีชมพูลูกไม้ซึ่งเป็นสีเดียวกับดอกบัวหลวงที่พบมากในจังหวัดปทุมธานี และเป็นสีเดียวกับดอกบัวที่ปรากฏในตราประจำจังหวัดและสีดอกบัวในสัญลักษณ์ธงประจำจังหวัดปทุมธานีเช่นกัน รูปแบบการแต่งกายผลการวิจัยศึกษาพบว่าชนชาติพันธุ์มอญ การแต่งกายของสุภาพสตรีชาวมอญในปัจจุบันก็ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแต่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของตนเองนั่นก็คือสวมเสื้อแขนกระบอก (บางคนตัดส่วนแขนเป็นสามส่วน) นุ่งผ้าถุงเกล้ามวยผมคล้องผ้าสไบ ผ้าสไบมี 3 ลักษณะ คือ 1. คล้องคอชายของผ้าทั้งสองทอมาด้านหน้า 2. ใช้สไบห่มทับไปทางด้านซ้ายในงานบุญ 3. ใช้สไบพาดไหล่ซ้ายยาวลงมาตลอด ผู้วิจัยจึงทำการสร้างสรรค์การแต่งกายให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญ โดย

พัฒนาการตัดเย็บเสื้อผ้าทรงแขนกระบอกด้วยผ้าที่มีคุณสมบัติโปร่งเพื่อช่วยระบายความร้อนเมื่อนักแสดงทำการแสดง และทำการตกแต่งด้วยการปักประดับเลื่อมให้เกิดความแวววาวสวยงามเมื่อทำการแสดงบนเวที และยังคงรูปแบบการนุ่งผ้าถุงของสตรีชาวมอญคล้องผ้าสไบคล้องคอที่สวยงามตามแบบฉบับสตรีมอญที่วิจิตรงดงาม สวมเครื่องประดับคอ เลือกทรงผมโดยเกล้าผมทรงสูงซึ่งสตรีชาวมอญสามารถทำได้ 2 ลักษณะ คือเกล้าผมทรงสูง และเกล้าผมมวยติดท้ายทอย ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกทรงผมที่จะสามารถสร้างสรรค์เครื่องประดับผมให้เกิดความงดงามในรูปแบบการแสดงเพื่อเสริมสร้างความโดดเด่นให้กับนักแสดงเมื่อทำการแสดงบนเวที

ภาพที่ : 4 เครื่องแต่งกายชุด รัตนปทุมธานี
ที่มา : โดยนางสาวศิริดา พานิชอำนวย

ภาพที่ : 5 ทรงผมและเครื่องประดับผมชุดรัตนปทุมธานี
ที่มา : โดยนางสาวศิริดา พานิชอำนวย

4. เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงของชนชาวมอญที่มีความอ่อนช้อยงดงามตามรูปแบบ แบบแผนของมอญรำ ประกอบด้วยท่ารำ 13 ท่า โดยที่มีการนำท่ารำมอญมาผสมผสานกับนาฏศิลป์ไทยและผสมผสานการตีบทในรูปแบบการแสดง นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ การออกแบบท่ารำ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาท่ารำแม่บทของการรำมอญปทุมธานี ซึ่งได้พบว่าท่ารำแม่ท่าหลักของการรำมอญในอดีตมีทั้งหมด 12 ท่า แต่ในปัจจุบันได้มีการศึกษาค้นคว้าในกลุ่มของผู้อนุรักษ์การรำมอญจังหวัดปทุมธานีได้พบว่ามีการเพิ่มขึ้นมาอีก 1 ท่า จึงทำให้มีท่ารำแม่แบบในปัจจุบันถึง 13 ท่า เรียกว่า “รำมอญ 13 ท่า” ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบท่ารำด้วยหลักการตีบทตามแบบแผนนาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์ไทยตามบทร้องเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการสื่อภาษาทำทางนาฏศิลป์ไทย และเกิดความสวยงาม โดยนำท่ารำมอญ 13 ท่า นำมาร้อยเรียงทั้งในส่วนของบทร้องและท่อนท้ายของเพลงเร็ว ซึ่งเป็นท่วงทำนองเพลงมอญ ซึ่งยึดตามหลักความเป็นจริง ซึ่งมีความสอดคล้องกับการรำมอญซึ่งเป็นการแสดงที่ไม่มีบทร้อง ชาวมอญจะรำควบคู่กับทำนองเพลงเพียงอย่างเดียว

กระบวนท่ามอญรำ 13 ท่า

ลำดับ	ภาพประกอบ	การปฏิบัติ
1	 ท่ามอญแขนอ่อน(ต้นมอญรำ)	กตเอียงศิริษะทางขวา มือซ้ายตั้งวงแขนตั้งระดับไหล่ มือขวาดังวงกลางใต้ศอกแขนซ้าย ปลายนิ้วมือไม่ ติดศอก ยืนเลื่อมเท้าขวา กตเกลียวข้างขวา
2	 ท่าเสาหงส์	กตเอียงศิริษะทางซ้าย มือซ้ายจับศอกว่าด้านข้างระดับศิริษะ มือขวาจับหางระดับหัวเข็มขัด ยืนเลื่อมเท้าซ้าย กตเกลียวข้างซ้าย
3	 ท่าธงตะขาบ	กตเอียงศิริษะทางซ้าย มือซ้ายจับศอกว่าด้านข้างระดับศิริษะ มือขวาจับหางคอศอกซ้าย ยืนเลื่อมเท้าซ้าย กตเกลียวข้างซ้าย
4	 ท่ากุหลาบมอญ	กตเอียงศิริษะซ้าย มือซ้ายจับศอกว่าแขนตั้งระดับไหล่ มือขวาจับศอกว่าระดับศอกก่อนไปทางศอกซ้าย ยืนเลื่อมเท้าซ้าย กตเกลียวข้างซ้าย
5	 ท่ายอดมะตาด	กตเอียงศิริษะซ้าย มือซ้ายตั้งวงล่างระดับหัวเข็มขัด มือขวาจับศอกว่าด้านข้างระดับศิริษะ ยืนเลื่อมเท้าซ้าย กตเกลียวข้างซ้าย
6	 ท่าถายบัว	กตเอียงศิริษะขวา มือซ้ายหงายมือด้านหน้าระดับศิริษะ มือขวาหงายมือด้านหน้าระดับศอก ยืนเลื่อมเท้าขวา กตเกลียวข้างขวา
7	 ท่าเวียนซ้าย	กตเอียงศิริษะขวา มือซ้ายจับหางส่งไปด้านหลังแขนตั้ง มือขวาแทงมือลงแขนตั้งด้านข้างระดับไหล่ ยืนเลื่อมเท้าขวา กตเกลียวข้างขวา

ลำดับ	ภาพประกอบ	การปฏิบัติ
8	 ท่าผูกกลูกหนู	กตเอี้ยงศรีชะงา มือซ้ายตั้งวงบนระดับวงพิเศษ มือขวาจับแขนซ้ายเข้าหาลำตัว ยืนเลื่อมเท้าขวา กตเกลียวข้างขวา
9	 ท่ามอญพาดสไบ	กตเอี้ยงศรีชะงา มือซ้ายจับคว่าด้านข้างระดับหัวไหล่ มือขวาจับคว่าแขนตั้งปลายนิ้วชี้อยู่ที่หัวเข่าซ้าย ยืนเลื่อมเท้าซ้าย กตเกลียวข้างซ้าย
10	 ท่าสอดสร้อย	กตเอี้ยงศรีชะงา มือซ้ายตั้งวงบนระดับศรีษะ มือขวาจับหางด้านหน้าระดับหัว เข้มขัด ยืนเลื่อมเท้าขวา กตเกลียวข้างขวา
10	 ท่าสอดสร้อย	กตเอี้ยงศรีชะงา มือซ้ายตั้งวงบนระดับศรีษะ มือขวาจับหางด้านหน้าระดับหัว เข้มขัด ยืนเลื่อมเท้าขวา กตเกลียวข้างขวา
11	 ท่าล้อตะโพน	กตเอี้ยงศรีชะงา มือซ้ายจับหางต่อสะโพก มือขวาแทงมือลงแขนงอด้านข้างระดับเอว ยืนเลื่อมเท้าขวา กตเกลียวข้างขวา
12	 ท่าฟ้อนเป้ง	กตเอี้ยงศรีชะงา มือซ้ายจับคว่าระดับเอวก่อนไปทางขวา มือขวาแทงมือลงด้านข้างแขนตั้งระดับหัวไหล่
13	 ท่าลาพิณพาทย์ (ปลายมอญรำ)	กตเอี้ยงศรีชะงา มือซ้ายแทงมือลงด้านข้างแขนงอระดับเอว มือขวาจับคว่าแขนงอระดับเอวก่อนไปทางซ้าย ยืนเลื่อมเท้าซ้าย กตเกลียวข้างซ้าย

จากท่ารำมอญจำนวน 13 ท่า ผู้วิจัยได้ศึกษานำรูปแบบและท่ารำมอญ 13 ท่านำมายึดเป็นท่ารำในส่วนต่างๆของการแสดงดังนี้ 1.ใช้นำมาตีบทเพื่อให้ได้ท่ารำที่ตรงตามความหมายของบทประพันธ์ 2.นำท่ารำที่สามารถเชื่อมท่ารำให้เกิดความผสมกลมกลืนกันเป็นท่ารำที่ต่อเนื่องและนำมาใส่ในช่วงเพลงเร็วท่อนท้ายเพลง

ภาพที่ : 6 การแสดงชุดรัตนปทุมธานี
ที่มา : โดยนางสาวศิริดา พานิชอำนวย

5. เพื่อเป็นการบูรณาการ การสร้างสรรค์การแสดงชุดรัตนปทุมธานีกับการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดทำรำนานาชาติไทยสร้างสรรค์ประเพณีพระบามุขรัตนปทุมธานีแก่นักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และผู้มีความสนใจ ซึ่งได้ทำการเผยแพร่ในงานแสดง International Festival of Arts And Culture 2018 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และการทำแสดงเผยแพร่ในงานต่างๆของจังหวัดปทุมธานี

อภิปรายผล

จากการสรุปตามวัตถุประสงค์ นั้นพบว่าการสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้เป็นการสร้างสรรค์การแสดงในรูปแบบการอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์เพื่อเกิดการแสดงชุดใหม่ ซึ่งการแสดงชุดรัตนปทุมธานี พบว่ามีสิ่งที่น่าสนใจหลากหลายประเด็น อาทิ แนวคิดการสร้างสร้างสรรค์ผลงาน การประพันธ์และการบูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ เริ่มด้วยแนวคิดการสร้างสร้างสรรค์ผลงานการแสดงชุดรัตนปทุมธานี ผู้วิจัยสร้างสรรค์เล็งเห็นถึงความสำคัญที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาวมอญให้เป็นที่ยู้งานแพร่หลายมากยิ่งขึ้น การแสดงอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ ชุดรัตนปทุมธานี เป็นการแสดงสร้างสรรค์ที่สามารถอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมานั้นคือ การแสดงมอญรำ ไหยังคงอยู่และสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมในรูปแบบการแสดง การแสดงอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ชุดนี้ ได้ใช้ทำต้นแบบจากท่ามอญรำ 13 ท่า ผลงานการแสดงชุดรัตนปทุมธานี มีแนวคิดในการออกแบบจากประสบการณ์การแสดง ประกอบกับแรงบันดาลใจโดยใช้ลีลาท่ารำจากแม่แบบของท่ารำมอญ 13 ท่า ออกแบบลีลาท่ารำที่ยึดหลัก 3 ประการ 1.หลักการตีบทผสมผสานท่ารำมอญ 13 ท่า 2.หลักการจินตนาการ 3.หลักการนำท่ารำเก่ามาพัฒนาให้เกิดท่ารำใหม่ ในรูปแบบคำร้องและท่วงทำนองของเพลงสำเนียงมอญ โดยใช้องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ อันได้แก่ จุด เส้น รูปทรง สี พื้นผิว เข้ามาเป็นองค์ประกอบทางศิลปะการแสดง โดยมีการเคลื่อนไหวที่ในลักษณะเส้นตรง มีการตั้งซุ่มในลักษณะทรงเลขาคณิต มีความสมดุล กลมกลืน มีการเคลื่อนไหวที่อาศัยการใช้ที่ว่างเป็นปริมาตรในการกำหนดความยาวความกว้าง ขนาด ทิศทางที่ผู้แสดงสามารถเคลื่อนไหวร่างกายเป็นกลุ่ม โดยมีการเคลื่อนไหวแบบฉวัดเฉวียนที่ไม่ดูสับสนวุ่นวาย และ เกิดความสวยงาม การแปรแถวที่มีลักษณะเป็นขบวน เนื่องจากเป็นระบำหมู่ มีการตั้งซุ่มเป็นสามเหลี่ยมและกลุ่มย่อยสองข้างที่มีจำนวนผู้แสดงเท่ากันโดยใช้ท่ารำที่เหมือนกัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความพร้อมเพรียงและเกิดความสวยงามน่าชมตามแบบอย่างนาฏศิลป์ไทย

รายการอ้างอิง

- กิตติ ธนิกกุล.ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ ๙๑ แผนที่ประเทศไทย ๗๖ จังหวัด. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, (2542)
- กรมศิลปากร.พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดปทุมธานี.กรุงเทพ:โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว. (2544)
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดปทุมธานี. ปทุมธานี : (2542).
- จารุพรรณ ทพยป์รุ่ง.ผู้ช่วยศาสตราจารย์.การออกแบบเครื่องแต่งกาย.กรุงเทพฯ: โอเดียสโตร, (2543).
- พิรพงษ์ เสนไสย.นาฏยประดิษฐ์.จังหวัดมหาสารคาม :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, (2546)
- โรงเรียนเทศบาลเมืองปทุมธานี.มอญในปทุมธานี ศูนย์การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านจังหวัดปทุมธานีเฉลิมพระเกียรติ.เทศบาลเมืองปทุมธานี.(2550)
- สุรพล วิรุฬักษ์.หลักการแสดงนาฏยศิลป์ปริทรรศน์.กรุงเทพฯ:ด้านสุทธาการการพิมพ์, (2547)
- สุรพล วิรุฬักษ์. หลักการแสดงนาฏยศิลป์ปริทัศน์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2547).
- สำนักงานจังหวัดปทุมธานี กระทรวงมหาดไทย. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดปทุมธานี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, (2527).
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี. รำมอญ คณะครูมงคล พงษ์เจริญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. ม.ป.ท.: (ม.ป.ป.).
- ประวัติวัดชมพูเวก โบราณสถาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระชนมพรรษา ครบ 80 พรรษา. ม.ป.ท.: (2550).
- คนอง วังฝายแก้ว. (2555). เปรียบเทียบความหมายของคำว่า"อัตลักษณ์" กับ "เอกลักษณ์".ค้นเมื่อ 3 เมษายน 2559, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/494293>
- วรนัย พงศาชลาร. (2550). เทียบบ้านรามัญมอญแล้วย้อนอดีตอยุธยาที่สามโคก. ค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2559, จาก<http://www.oknation.net/blog/voranai/2007/08/24/entry-1>
- อัษฎา จริญชล. (2552). นาฏศิลป์ไทย ๑ ความหมายนาฏศิลป์ไทย. ค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2559,จาก <http://www.oknation.net/blog/assada999/2009/11/15/entry-1>
- (2552). ความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ และ เอกลักษณ์. ค้นเมื่อ 3 เมษายน 2559, จาก http://specialissueineducation.blogspot.com/2009/11/blog-post_4152.html
- (ไม่ปรากฏปีพิมพ์). โพธิสมภาร. ค้นเมื่อ23 เมษายน 2559, จาก <http://dict.longdo.com/โพธิสมภาร>
- http://www.pathumthani.go.th/new_web/about1pathum/index.htm.